

Тема 3

Институционална и регулаторна структура на банковата система

“Обществото трябва да осъзнае, че се намира в плен на банковата система, която само си е създало”

Уолтър Бейджхот¹

3.1 Институционална структура на банковата система

В предходната тема бе разгледано многообразието от банки, функционирали както в миналото, така и в съвременните условия. Отделните банки, макар и да оперират като конкурентни посреднически институции на кредитния пазар, се намират в определена връзка помежду си, образувайки цяла система от кредитни предприятия, която се нарича *банкова система*. Банковите системи обикновено се състоят от три отделни части²: а) *централна банка*, като единствен емисионен институт във всяка страна; б) *търговски банки*, които играят ролята на основни посредници между лицата, които търсят и предлагат кредити; в) *други кредитни институти*, чиято дейност се ограничава до сключването на някои специални видове кредитни сделки.

В съвременната пазарна икономика банковата система има огромно значение, благодарение на тесните си връзки с всички сектори на икономиката. По принцип съвременните банков системи се определят най-често като *двузвенни* или *двустепенни (two-tier banking systems)*, т.е. съставени от централна банка (първото

---

¹ Цит. по: Смит, В. *Произхождение централных банков*. ИНМЭ, М., 1996, с. 212.

² Вж. Христофоров, А. Г. *Лекции по теоретическа политическа икономика*, Част втора: Пари, банки, кредит. С., 1947, с. 100.

звено на системата) и търговски банки (второто звено на системата)³. Изключение от тази структура са банковите системи на бившите социалистически страни, които се дефинират като *еднозвенни*, защото при тях не съществува отделяне на централното от търговското банкерство. От институционална гледна точка обаче, в структурата на съвременните банков системи освен централната и търговските банки, следва да се включат: 1) компонентите на *мрежата за сигурност* в банковия сектор; 2) *инфраструктурата на кредитния пазар*, създаващи базисни условия за функционирането на банковите институции. Мрежата за сигурност в банковия сектор включва следните основни компоненти:

- Банков надзор (който в много страни е самостоятелен орган, функциониращ извън структурата на централната банка);

- Система за защита на банковите депозити⁴.

Инфраструктурата на кредитния пазар е представена от:

- Система за информационно осигуряване, включваща кредитни регистри (бюра);

- Правна система, осигуряваща изпълнението на сключени контракти и защита правата на кредиторите.

Банковият надзор формулира правила и осъществява мониторинг върху функционирането на кредитния пазар и поведението на банковите институции. По този начин той ограничава натрупването на кредитен риск, т.е. основният риск, с който се сблъскват банките при формирането на своя портфейл от активи. Следващата мисъл, цитирана от американския професор по икономика Дейвид Коландер, красноречиво илюстрира необходимостта от ефикасен контрол върху

---

³ Третият елемент на системата липсва поради дерегулирането на банковите системи в началото на 80-те години, вследствие на което по-голямата част от "другите" кредитни институти получават статут на търговски банки.

⁴ Третият компонент на мрежата за сигурност в банковия сектор е паричната политика на централната банка и по-конкретно ролята и на кредитор от последна инстанция. Вж. по подр.: Младенов, М. *Мрежата за финансова сигурност*. Университетско издателство "Стопанство", С., 2003, с. 9.

дейността на банките: “Банкерите са група бизнесмени, които, ако са подходящо контролирани, не биха причинявали голяма вреда на икономиката и биха направили нещо наистина добро”⁵. Системата за защита (гарантиране) на банковите депозити пък се разглежда като сериозна преграда пред банковите паники (кризи), т.е. тя ограничава другия основен риск, с който се сблъскват банките с частичен резерв - ликвидния риск.

Кредитните регистри събират, съхраняват и разпространяват информация относно кредитоспособността на потенциални заематели. Те използват репутацията като средство за намаляване на асиметричността на информацията и по-добро изпълнение на договорите за заем по същия начин, както неформалните институции. Точният регистър мотивира заемополучателите да изпълняват своите задължения, защото тези, които не го правят ще накърнят своята репутация и ще затруднят бъдещия си достъп до кредит. Световната практика показва, че по-често частни фирми откриват ползи от събирането и продаването на информация на кредиторите, макар че съществуват и публични кредитни регистри. Публичните регистри обаче са по-скоро средство на надзорните органи за измерване стабилността на банковите институции и често предлагат по-непълна информация за кредиторите в сравнение с частните агенции. Освен това в много държави публичните регистри функционират като един вид "негативен списък" и информацията за неизпълнени задължения или закъснели плащания се изтрива след тяхното уреждане. Изследване на Световната банка, базирано на проучвания в различни страни показва, че вместо да бъдат заместители един на друг, частните и публичните регистри са по-скоро допълващи се части на една национална система за кредитна информация⁶. Данните в табл. 3.1 показват, че водещите индустриални

---

⁵ Коландер, Д. "Какво може да научи България от западния банков опит". Банков преглед, 1/1992, с. 1.

⁶ Вж. The World Bank. *Building Institutions for Markets*. World Development Report, Oxford University Press, 2002, p. 95.